

शिक्षा ऐन २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको अध्ययन

भरतबहादुर कुँवर

परीक्षा क्रमाङ्क : २८७१०३५१

त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-६०-४-२०१०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा विषयअन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह, चौथो सत्रको नेपा.शि.५४४ पाठ्यांशको
प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
२०७६/२०१९

प्रतिबद्धतापत्र

प्रस्तुत शोधप्रतिवेदन भित्रका प्राथमिक सामग्री कहीं कतैबाट साभार गरिएको छैन । द्वितीयक सामग्रीहरूमा सन्दर्भाङ्कन दिएर उपयोगमा ल्याइएको छ । यसका कुनै अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका पनि छैनन् । तसर्थ प्रस्तुत शोधप्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

.....

भरतबहादुर कुँवर

(शोधार्थी)

मिति: २०७६/०३/१५

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) चौथो सत्रका छात्र भरतबहादुर कुँवरले शिक्षा ऐन २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा रही तयार गर्नुभएको हो । यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

प्रा.डा.यादवप्रकाश लामिछाने
(शोध निर्देशक)

मिति : २०७६/४/५

Date: July 21, 2019

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशका निम्ति यस सङ्कायतर्फका छात्र भरतबहादुर कुँवरद्वारा शिक्षा ऐन २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको अध्ययन शीर्षकमा तयार गरिएको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	दस्तखत
१.	प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)
२.	प्रा.डा. रामचन्द्र लंसाल (शोध विशेषज्ञ)
३.	प्रा.डा.यादवप्रकाश लामिछाने (शोध निर्देशक)

मिति : २०७६/४/२०

Date: August 5, 2019

कृतज्ञताज्ञापन

अनुसन्धान कार्य प्राज्ञिक समस्याहरूको प्रामाणिक समाधान हो । आफैँमा जटिल र गहन विषय मानिने अनुसन्धानका लागि कडा परिश्रम र अथक मेहनतको आवश्यकता पर्दछ । यस कुराको प्रमाणीकरण गर्न प्रस्तुत शोधकार्यको अध्ययन विश्लेषण गर्दै अन्तिम चरणसम्म आइपुग्दा स्पष्ट रूपमा महशुस भएको छ । शिक्षा ऐन, २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको अध्ययन' शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारिएको छ । अनेकौं व्यस्तताका बाबजुद पनि यो शोधपत्रको प्रारम्भदेखि यसलाई परिमार्जन, परिष्कृत तुल्याई अन्तिम रूप दिँदाको समयसम्म आफ्नो अमूल्य समयको बेप्रवाह गरी उत्साहवर्द्धक प्रेरणा, कुशल निर्देशन तथा महत्त्वपूर्ण सुझाव दिनुहुने मेरा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु प्रा.डा.यादवप्रकाश लामिछानेज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शोधविशेषज्ञ आदरणीय गुरु प्रा.डा. रामचन्द्र लंसालज्यूप्रति विशेष आभारी छु । त्यस्तै शोधकार्यमा शीर्षक छनोटदेखि अन्य हौसला एवम् सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा.रामप्रसाद भट्टराईज्यूप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दछु । यसैगरी यस विभागमा आबद्ध सम्पूर्ण गुरुजनहरूप्रति सदैव आभारी छु ।

मेरो अध्ययन कार्यको हरेक क्षणमा सहयोग, उत्प्रेरणा र प्रोत्साहन प्रदान गरी ममताले सिँचिएर मलाई आजको अवस्थासम्म पुऱ्याउनुहुने परम पूजनीय जन्मदातृ आमाप्रति म आजीवन ऋणी छु । त्यस्तै अध्ययनको अक्षरारम्भदेखि आजको अवस्थासम्म आवश्यक सहयोग, उत्प्रेरणा र मार्गदर्शन गर्नुहुने परम आदरणीय सहोदर दाजु श्री रघुवीर कुँवरज्यूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । जीवनको हरेक क्षणमा सुखदुःखको सहयात्री प्रियतमा दमयन्ती धामीलाई अनन्तर माया प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन कार्यदेखि अन्तिमसम्म आवश्यक सहयोग गर्नुहुने मेरा सहपाठी मित्रहरूलाई हार्दिक धन्यवाद दिँदै पुनः यस्तै सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र सम्पन्न गर्ने क्रममा उपयोग गरिएका पुस्तक तथा शोधसामग्रीका लेखकज्यूहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद टर्क्याउँदै यस अध्ययनका सकारात्मक पक्ष मेरा गुरुवर्गहरूबाट प्राप्त ज्ञान र प्रेरणाका उपज हुन् । यसमा भएका त्रुटि तथा कमजोरीहरू मेरा आफ्नै हुन् भन्ने कुरा विनम्रतापूर्वक स्वीकार गर्दछु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्र निर्माणका क्रममा सरसल्लाहसहित टड्कन गर्नुहुने दिदी तारा अधिकारीलाई विशेष धन्यवाद र कम्प्युटर साजसज्जा गरी आवश्यक सेटिङ मिलाई सहयोग गर्नुहुने 'जी' कम्प्युटर सेन्टरका दाई जितेन महर्जनलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

भरतबहादुर कुँवर
शोधार्थी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्र 'शिक्षा ऐन २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको अध्ययन' शीर्षकमा केन्द्रित रहेको छ । त्रि.वि.शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागको स्नातकोत्तर चौथो सत्रको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत शोधपत्रलाई पाँच अध्यायमा बाँडिएको छ । पहिलो अध्यायमा शोधको परिचय, दोस्रो अध्यायमा पूर्वकार्यको पुनरावलोकन र सैद्धान्तिक अवधारणा, तेस्रो अध्यायमा शोधविधि र अध्ययन प्रक्रिया, चौथो अध्यायमा व्याख्या तथा विश्लेषण र पाँचौ अध्यायमा सारांश, निष्कर्ष र उपयोगितालाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

'शिक्षा ऐन २०२८ मा रहेका पारिभाषिक शब्दावलीहरूको अध्ययन' शीर्षकीय समस्यामा रहेको प्रस्तुत अध्ययनका प्रमुख उद्देश्यहरू, ऐनमा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको सङ्कलन गर्नु, सङ्कलित उक्त शब्दावलीलाई वर्णानुक्रममा राख्नु र सन्दर्भगत अर्थ तथा परिभाषा दिनु रहेका छन् । प्राथमिक सामग्रीका रूपमा रहेको शिक्षा ऐन २०२८ को दफा एकदेखि दफा एक्काइसबाट मुख्य मुख्य २७८ वटा पारिभाषिक शब्दावलीहरू सङ्कलन गरी तिनकै व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ । व्याख्या विश्लेषण र अध्ययनका क्रममा द्वितीयक सामग्रीका रूपमा विभिन्न शब्दकोशहरू, पुस्तकहरू, लेखरचना तथा शोधपत्रहरू आदिलाई उपयोग गरिएको छ । पुस्तकालयीय अध्ययनका रूपमा रहेको प्रस्तुत अध्ययनमा सङ्कलित सामग्रीको सत्यापन गराई व्याख्या विश्लेषणका निम्ति पदीय एकाइका आधारमा, कार्यका आधारमा र अक्षर संरचनाका आधारमा वर्गीकरण गरी तिनको सङ्ख्या, प्रतिशताङ्क र तालिकीकरण समेत गरिएको छ । यस शोधकार्यको अवधारणात्मक ढाँचा निर्धारण गर्नका लागि यो अध्ययनभन्दा अघि गरिएका यस्तै खाले अनुसन्धानको समीक्षा, पुस्तकहरूको समीक्षा र प्राज्ञहरूबाट प्राप्त सुझावका आधारमा तयार गरिएको छ ।

अध्ययन, व्याख्या र विश्लेषणबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा शिक्षा ऐन २०२८ मा क्षेत्रगत विशिष्टताका आधारमा हेर्दा सबैभन्दा बढी शब्द शिक्षा क्षेत्रका त्यसपछि

क्रमशः कानून, राजनीति, प्रविधि, विज्ञान आदि क्षेत्रका रहेको पाइयो भने पदीय विश्लेषणका आधारमा हेर्दा बहुपदीय शब्दहरू केही मात्रामा बढी प्रयोग भएको निष्कर्ष निकालिएको छ । त्यस्तै कार्यगत स्थितिको आधारमा हेर्दा शिक्षा ऐन २०२८ मा सबैभन्दा बढी नाम वर्गका शब्दावली उपयोग गरिएको छ भने त्यसपछि विशेषण वर्गका शब्दावली उपयोग गरिएको निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनका उपयोगिताहरू प्रस्तुत गरी भावी अनुसन्धानका शीर्षकहरू समेत प्रस्तुत गरिएको छ । यस्तै यस अध्ययनमा उपयोग गरिएका प्राथमिक र द्वितीयक सामग्रीहरूलाई सन्दर्भसूचीमा वर्णानुक्रम सहित प्रस्तुत गरिएको छ । अन्त्यमा अध्येता स्वयम्को व्यक्तिवृत्त प्रस्तुत गरी शोधकार्यलाई समापन गर्ने कार्य गरिएको छ ।

सङ्क्षेप सूची

आ.सं.	:	आठौँ संशोधन
क्र.सं.	:	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	:	गाउँ विकास समिति
डि.भी.	:	डाइभर्सिटी इमिग्रेन्ट भीसा
ना.	:	नाम
नं.	:	नम्बर
नेपा.शि.	:	नेपाली शिक्षा
ने.बृ.श.	:	नेपाली बृहत् शब्दकोश
डा.	:	डाक्टर
परि.	:	परिमार्जन
प्र.ने.श.	:	प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश
प्रा.	:	प्राध्यापक
प्रा.लि.	:	प्राइभेट लिमिटेड
पृ.सं.	:	पृष्ठ सङ्ख्या
पि.आर.	:	परमानेन्ट रेजिडेन्ट भीसा
त्रि.वि.	:	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वि.	:	विशेषण
वि.सं.	:	विक्रम सम्वत्
शि.ऐ.	:	शिक्षा ऐन
सम्पा.	:	सम्पादन

विषयसूची

अध्याय एक

शोध परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	समस्याकथन	२
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	२
१.४	अध्ययनको सान्दर्भिकता र उपादेयता	३
१.५	शोधको परिसीमा	३
१.६	शोधपत्रको रूपरेखा	४

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको अध्ययन र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१	पूर्वकार्यको पुनरावलोकन	५
२.१.१	पुस्तकसम्बद्ध पुनरावलोकन	५
२.१.२	शोधसम्बद्ध पुनरावलोकन	७
२.२	सैद्धान्तिक अवधारणा	१०
२.२.१.	पारिभाषिक शब्दावलीको परिचय र परिभाषा	१०
२.२.२	पारिभाषिक शब्दावलीको वर्गीकरण	१२
२.२.३	पारिभाषिक शब्दावलीका विशेषताहरू	१३
२.२.४	शिक्षा ऐनको पृष्ठभूमि र यसको भाषा	१५

अध्याय तीन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१	अध्ययन विधि	१७
३.१.१	तथ्याङ्क सङ्कलन	१७
३.१.१.१	प्राथमिक सामग्री	१७
३.१.१.२	द्वितीयक सामग्री	१७
३.१.२	सामग्रीको सत्यापन	१८
३.१.३	अध्ययन प्रक्रिया	१८

अध्याय चार

व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ शिक्षा ऐन, २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको वर्णानुक्रम सूची	२०
४.२ शिक्षा ऐन, २०२८ का पारिभाषिक शब्दावलीको अर्थ र परिभाषा	२४
४.३ शिक्षा ऐन, २०२८ मा प्रयुक्त पारिभाषिक शब्दावलीको विश्लेषण	५०
४.३.१ पदीय एकाइका आधारमा	५०
४.३.२ कार्यका आधारमा	५१
४.३.३ अक्षर संरचनाका आधारमा	५१
४.४ शिक्षा ऐन, २०२८ को परिचय	५३

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

५.१ सारांश	५४
५.२ निष्कर्ष	५५
५.३ अध्ययनको उपयोगिता	५७
५.४ भावी अनुसन्धानका शीर्षकहरू	५८
सन्दर्भसामग्री सूची	५९
व्यक्तिगत विवरण	

तालिकासूची

तालिका नं १	२०
तालिका नं. २ : पदीय एकाइका आधारमा वर्गीकरण	५०
तालिका नं. ३ : कार्यका आधारमा वर्गीकरण	५१
तालिका नं. ४ : अक्षर संरचनाका आधारमा वर्गीकरण	५२

व्यक्तिवृत्त

नाम	:	भरत बहादुर कुँवर
जन्म मिति	:	२०४७/०९/१०
बुबाको नाम	:	टेक बहादुर कुँवर
आमाको नाम	:	भागरथी कुँवर
स्थायी ठेगाना	:	पाटन नगरपालिका-१०, सिद्धपुर, बैतडी
अस्थायी ठेगाना:	:	कीर्तिपुर, काठमाडौँ
सम्बद्धता	:	श्री ज्ञानेश्वर मा.वि. पाटन न.पा.-९, विजयपुर, बैतडी
पेशा	:	शिक्षक
लिङ्ग	:	पुरुष
राष्ट्रियता	:	नेपाली
सम्पर्क	:	९८४८८०६६८०
इ-मेल	:	bharatkunwar01@gmail.com

शैक्षिक विवरण

क्र.स.	तह	संस्था	वर्ष	श्रेणी
१	एस.एल.सी.	श्री कालिका मा.वि. राजकोट मटे, बैतडी	२०६४	द्वितीय
२	१०+२	श्री विजयाशैनी उ.मा.वि. चामाचौड, डडेल्धुरा	२०६७	द्वितीय
३	स्नातक तह	डडेल्धुरा बहुमुखी क्याम्पस डडेल्धुरा	२०७१	द्वितीय
४	एम.एड.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर, काठमाडौँ	२०७६	